

Б. Посацький,
кандидат архітектури,
професор кафедри містобудування
Інституту архітектури
НУ “Львівська політехніка”

КИЇВ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕТРОПОЛІЇ

Цивілізаційний процес у другій половині ХХ ст. приніс з собою явище глобалізації економіки, науки і культури. Глобалізація суттєво впливає на явища урбанізації шляхом концентрації процесів управління в галузі економіки, науки і культури у найбільших містах – світових метрополіях, які, в свою чергу, впливають на інші міста і території майже незалежно від державно-політичних кордонів. Міста-метрополії де розташовуються керівні органи транснаціональних концернів і корпорацій, у всіх аспектах діяльності розвиваються швидше та інтенсивніше, стають щораз сучаснішими, а їх архітектурний образ стає цікавішим і більш атрактивним.

Прискорення процесів глобалізації обумовило розповсюдження поняття метрополізації, міста-метрополії, метрополітенського ареалу тощо. У класичному розумінні термін “метрополія” (метрополіс) склався з двох грецьких слів (*метер* – мати, *поліс* – місто) і означав місто, яке заклало міста-колонії і таким чином розповсюджувало свої власні міські риси на нові території [1].

У сучасній урбаністичній теорії переважає тенденція до окреслення міста-метрополії як просторової системи, що має міжнародне значення. Тобто метрополією можна вважати місто, де нагромадилася певна критична маса функцій, які розповсюджують свій вплив на всю країну та поза її межами. Такий підхід передбачає наявність певного порогу концентрації функцій. Розвиваючи цю тезу, слід зауважити, що оскільки мова йде про “експорт” функцій, то потрібно визначити територію, якої це стосується у тому чи іншому випадку: світ у цілому, континент, країна, регіон. Таке уточнення дозволяє розглядати міста-метрополії як вузли у глобальній системі розселення [2].

Міста-метрополії формуються внаслідок процесів метрополізації простору, що розглядається як реакція системи розселення на явище глобалізації. До характерних рис таких процесів належать:

А. Формування в окремих пунктах-фокусах нових просторових структур, що випереджають у розвитку інші і набувають міжнародного значення, в них:

- концентрується світовий економічний, фінансовий, науковий, медіальний, культурний, політичний потенціал;
- формуються органи понаддержавного управління економічними процесами;
- розвиваються інноваційність і високий рівень надання послуг;
- відбувається входження у міжнародну мережу співпраці і взаємної залежності міст з подібними характеристиками [3].

Б. Змінність характеру та інтенсивності зв'язків між центральним осередком і оточуючим регіоном.

В. Зміни у використанні простору в межах міських територій і приміських зон, внаслідок чого формується складний вузол розселення, який характеризується: поліцентричністю, відсутністю чітких меж між містом і приміською зоною, концентрацією населення та економічних функцій.

Г. Розвиток урбанізованого простору внаслідок експансії та копіювання зразків, створених у місті-метрополії [4].

У світлі сказаного вище слід дещо уточнити поняття копіювання зразків, яке має двосторонній характер. Адже у глобальному світі відбувається також імпортування, запозичення зразків розвитку з одних міст-метрополій до інших. Метрополізація належить до процесів просторового розвитку, які характеризують сучасну урбанізацію територій найбільших міст і зон їх впливу, що відбуваються під впливом глобалізації і формують т. зв. нову урбанізацію, тобто перетворення найбільших міст в урбанізовані регіони, які називають метрополітенськими ареалами.

У межах метрополітенського регіону чи ареалу визначального характеру набувають внутрішні і зовнішні зв'язки, їх інтенсивність та зручність. Для функціонування внутрішніх зв'язків необхідно забезпечення: поєднання функцій обслуговування різних рівнів, оптимальної транспортної доступності до об'єктів праці та обслуговування, розвинутої комунальної інфраструктури [5].

Серед зовнішніх характеристик та зв'язків до найважливіших належать:

- високий науковий та освітній рівні, наявність науково-дослідного потенціалу (лабораторії, відомі з наукових досягнень універ-

- ситети міжнародного значення), розвинутість закладів охорони здоров'я (спеціальні клініки, санаторії);
- сектор обслуговування закордонних клієнтів, організація конгресів, виставок, фестивалів, концертів, спортивних заходів з участю закордонних гостей;
 - сектор міжнародного туризму (пам'ятки культури міжнародного значення, комфортні готелі, вишукана гастрономія);
 - сектор послуг у сфері бізнесу (міжнародні юридичні послуги, логістичні центри, банки, біржі, маклерські контори, страхові організації, офісні приміщення високого рівня);
 - високого рівня об'єкти культури (театри, музеї, галереї) та розваг;
 - розвинута інфраструктура, прямі міжнародні транспортні зв'язки (міжнародні аеропорти, швидкісні залізниці, мережі автострад);
 - місце розташування фірм світового значення або їх філій, міжнародних організацій;
 - реструктуризація виробництва з помітним зростанням обсягу високих технологій, що спираються на наукові розробки;
 - розвиток підприємництва з участю зарубіжних інвестицій у секторі виробництва та обслуговування;
 - зростання кількості висококваліфікованих спеціалістів, загальне знання іноземних мов;
 - розвинуті міжнародні економічні зв'язки, експорт та імпорт товарів і послуг;
 - участь у міжнародних організаціях, партнерських асоціаціях міст [6].

Розглядаючи сукупність наведених вище критеріїв, слушним видається твердження, що з українських міст найбільшою мірою їм відповідає столичний Київ. У столиці України працює 15 вищих навчальних закладів національного рівня, йдуть вистави у двох десятках театрів, у понад 80 музеях розгорнуті експозиції, налічується понад три тисячі пам'яток архітектури. У сфері послуг створюється 82% валового продукту міста, що становить біля 30% загальноукраїнського продукту у сфері послуг [7].

За період незалежності в Україні серед найбільших міст зросло населення тільки Києва. У місті у 1989 р. проживало 2603 тис. осіб, natomiast у 2009 р. кількість населення досягла 2785 тис. осіб [8]. У цьому контексті можна згадати, що генеральним планом Києва, прийнятим у 2002 р., кількість населення на 2010 р. передбачалася 2640 тис. осіб. Водночас приміська зона Києва виділялася як єдине адміністративно-територіальне утворення – київський столичний округ, що повинно сприяти більш ефективній координації розвитку Києва і зони його впливу [9].

Розвиток столиці України разом зі столичним регіоном спрямовується на “збереження за Києвом функції міста-центру з поглибленням столичних функцій, децентралізації промислово-виробничого комплексу, активізації зовнішнього поясу розселення”. Мова йде також про “децентралізацію зовнішньої системи розселення Києва шляхом формування субрегіональних міст-центрів у Гостомелі, Василькові та Борисполі”, що передбачає також “взаємообумовлене регулювання територіального розвитку у “вузьких межах” 45-кілометрового радіуса столичної агломерації” [10].

Показово, що у публікаціях на тему містобудівного розвитку Києва на початку ХХІ ст. не розглядається роль міста у європейській мережі столичних міст, поняття “місто-центр” у кращому випадку стосується столичного статусу Києва. Водночас автори “Стратегії розвитку міста Києва до 2025 р.” бачать у близькому майбутньому роль столиці України як “місця зустрічі Заходу і Сходу” [11]. На практиці з цією проблемою в аспекті містобудування довелося зіткнутися влітку 2012 року, коли Київ приймав учасників та гостей Європейського чемпіонату з футболу. Тоді місто наче згадало про свою історичну роль загальновідомої столиці у Східній Європі на шляху “з варяг у греки”.

Дослідники проблем сучасної урбанізації України вважають, що для розвитку найбільших міст, з одного боку, потрібно зрозуміти процеси їх просторової самоорганізації, а з другого – адекватність дій містобудівників на тенденції тих соціальних трансформацій, які визначають просторові форми організації населення. Інакше кажучи, необхідний “пошук засобів гармонізації форми і змісту”. Нині процес формування Києва, як єдиного справді найзначнішого міста України, відбувається під впливом домінування змістовної складової, обумовленої загалом соціально-економічними трансформаціями. На думку І. Бистрякова, необхідно дещо піднятися над “економізмом” і спробувати відчутти “дух часу” [12].

Слід зауважити, що європейські урбаністи стали розглядати Київ у системі європейських міст ще півтора десятків років тому і відповідним чином класифікувати столицю України у цій системі.

Класифікація найбільших та великих міст Європи згідно з їх міжнародним значенням у 1995 р. [13]:

- 1 – Париж, Лондон, у перспективі – Берлін;
- 2 – Мілан, у перспективі – Москва;
- 3 – Рим, Мадрид, Барселона, Франкфурт, Мюнхен, Брюссель, Роттердам;

4 – Копенгаген, Гамбург, Штутгарт, Цюріх, Афіни, Турін, Ліон, Санкт-Петербург;

5 – Відень, Женева, Тулуза, Неаполь, Дортмунд, Антверпен, Київ, Прага, Будапешт, Варшава;

6 – Ганновер, Нюрнберг, Лейпціг, Мінськ, Братислава, Краків;

7 – Дрезден, Брно, Острава, Вільнюс, Вроцлав, Львів, Люблін, Каунас;

8 – Кошице, Калінінград, Гродно, Брест, Росток, Ряшів (Жешув), Франкфурт-на-Одері.

У цілому, розташування Києва наприкінці ХХ ст. в одному ряду з загальновідомими осередками міжнародного значення (Відень, Женева) можна було вважати своєрідним компліментом і авансом на майбутнє. Природно, що, з іншого боку, Київ прирівнювався до столиць східноєвропейських країн (Чехії, Угорщини, Польщі), де відбувалися радикальні суспільно-політичні та економічні перетворення. Наступне десятиліття показало, що у Празі, Будапешті, Варшаві відчули “дух часу” і зуміли, увійшовши у Європейську спільноту, надати функціональному наповненню та архітектурному образу цих міст ознак міст-метрополій континентального (європейського) значення.

У процесі метрополізації одну з визначальних ролей відіграло визначення й утвердження національної ідентичності як відмінної та оригінальної складової формування метрополітенських ареалів Праги, Будапешту і Варшави та самих цих міст як метрополій. Поряд зі “стандартними” політичними та економічними критеріями кожна східноєвропейська метрополія прагне демонструвати свою власну історичну і культурну ідентичність та цінності, які будуть цікавими для інших і можуть служити джерелом взаємного пізнавального збагачення.

Наприклад, метрополітенська ідентичність Варшави будується на іменах Шопена, Коперника, папи Іоанна Павла II, Прага ідентифікує себе з Дворжаком і Теслою, у Будапешті гордяться історією “великого переселення” у ІХ ст. мадярів (угорців) з причорноморських степів у долину Дунаю і Тиси.

У містобудівному та архітектурному вирішенні громадських просторів у цих містах останніми роками домінуюча роль надається будівлям музеїв, бібліотек, центрів науки, які повинні “інформувати” про локальну ідентичність у глобальному інформаційному просторі. Як приклади можна згадати виразні за формами і водночас високотехнологічні будівлі Музею Варшавського повстання, Музею польського єврейства, бібліотеки Варшавського університету, бібліотеки Рачинських, Центру науки Коперника у центральній частині Варшави та монументального храму Божого Провидіння у приміському Вілянові.

Великого значення надається також організації масштабних археологічних експозицій під відкритим небом, що, наприклад, значно підвищило атрактивність історичного осередку міста у Будапешті.

Аналізуючи ознаки ідентичності у громадських просторах Києва на початку ХХІ ст., дослідники зауважують “присутність нової ідентичності” на майдані Незалежності, водночас відзначаючи, що “еклектичність архітектури майдану повною мірою відображає еклектичність сьогоденішнього українського суспільства”. Хоча у просторі площі куполи торгового центру начебто демонструють глобальну ідентичність, а інші архітектурні форми – орієнтацію на історичні зразки, то загалом майдан “не позбавлений ознак колишньої радянської ідентичності різних періодів” [14].

Згідно зі стратегією розвитку Києва до 2025 р. “місто повинно стати динамічним, стимулювати інновації” і, водночас, унікальним, що “зберігає та розвиває свою самобутність” [15]. Розвиток потенціалу, об’єктивне осмислення багатой історії та відчуття власної ідентичності і сучасного “духу часу” дозволять Києву в перспективі увійти до складу європейських метрополій не тільки з точки зору географічного розташування, а і завдяки різносторонньому та багатоаспектному розвитку метрополітенських функцій як у самому місті, так і у його ареалі.

Список літератури

1. *Markowski T.* Metropolie i procesz metropolizacji w Polsce / T. Markowski, T. Marszal // *Procesy metropolizacji w Regionie Podkarpackim Rzeszów – Lwów.* Warszawa: Biuletyn KPZK PAN. Z. 230, 2007. – S. 10.
2. Там же. – С. 10.
3. Там же. – С. 14.
4. Там же. – С. 15.
5. *Makiela Z.* Procesy metropolizacji, obszary metropolitalne / Z. Makiela // *Procesy metropolizacji w Regionie Podkarpackim Rzeszów – Lwów.* Warszawa: Biuletyn KPZK PAN. Z. 230, 2007. – S. 60.
6. Там же. – С. 61.
7. uk.wikipedia.org/wiki/Київ#
8. *Палеха Ю.* Розвиток найбільших міст України в контексті реформування системи розселення / Ю. Палеха // *Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку найкрупніших міст України: збірник наук. праць.* – Вип. 20 / Відповід. ред. Ю.М. Палеха. – К.: Ін-т “Діпромісто”, 2011. – С. 9.
9. *Кушніренко М.* История планировочного регулирования развития Киевской агломерации / М. Кушніренко // *Досвід та перспективи розви-*

тку міст України. Історичні аспекти архітектурної теорії і практики: зб. наук. праць. – Вип. 10 / Відповід. ред. Ю.М. Білоконь. – К.: Ін-т “Діпромісто”, 2006. – С. 150.

10. *Курило О.* Історичні етапи містобудівного розвитку Києва / О. Курило // Досвід та перспективи розвитку міст України. Історичні аспекти архітектурної теорії і практики: зб. наук. праць. – Вип. 10 / Відповід. ред. Ю.М. Білоконь. – К.: Ін-т “Діпромісто”, 2006. – С. 163.

11. <http://kmv.gov.ua/strategy.asp> – С. 7.

12. *Быстряков И.* Движущие силы развития крупнейших городов Украины / И. Быстряков // Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку найкрупніших міст України: збірник наук. праць. – Вип. 20 / Відповід. ред. Ю.М. Палеха. – К.: Ін-т “Діпромісто”, 2011. – С. 14.

13. *Architektura Murator.* 1995, № 2. – С. 53.

14. *Черкес Б.С.* Національна ідентичність в архітектурі міста: Монографія / Б.С. Черкес. – Львів: Вид. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. – С. 80.

15. <http://kmv.gov.ua/strategy.asp> – С. 8.